

Системна організація авіаційної термінології як чинник її уніфікації та стандартизації

Системна упорядкованість термінів є важливою умовою їх ефективного подальшого використання в різних царинах життєдіяльності етносу. Виявлення та усунення формальних та логічних недоречностей, що порушують системність авіаційної підмови, – невід’ємна складова удосконалення цієї групи лексики.

Авіаційна підмова – одна з багатьох підсистем науково-технічної термінології. Її впорядкування важливе для створення досконалого авіаційного дискурсу.

Мета дослідження – на прикладі лексичних одиниць термінополя «безпека авіації» (100 різноструктурних термінів, відібраних методом суцільної вибірки) схарактеризувати стан їх системної організації. Джерелом фактичного матеріалу став Закон України «Про державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації» [2].

Існує думка, що будь-яке угруповання термінів, що позначає категоріальний апарат певної галузі знань, має не випадковий, хаотичний характер, а системний, оскільки системно впорядкованою є об’єктивна дійсність, яку ця сукупність називає [1, с.78].

Ідею розглядати термін як елемент певного «зв’язного цілого», системи висловлювали ще В. Гумбольдт та І. Бодуен де Куртене. Наразі системність вважається однією з найважливіших ознак термінів.

Дослідники традиційно виділяють два види термінологічної системності: логічну та лінгвістичну.

Симпатки поняттєвої, логічної системності (Д. Лотте, А. Суперанська, Ю. Степанов) доводять, що базовою, основною є системність відношень у плані змісту: місце терміна в певній системі детерміноване місцем відповідного поняття в системі понять певної галузі знань. Прихильники лінгвістичної системності переконують, що терміни – слова або словосполучення природної мови, тому мовні закони повинні переважати над іншими їхніми характеристиками (Т. Княк, В. Лейчик, Л. Канделакі, Л. Лагутіна, І. Юргенс та ін.). Очевидно, що логічна та лінгвістична системність взаємопов’язані, адже «система науково-технічних термінів виражає систему понять» [3, с.19]. На нашу думку, визначальна роль все ж належить логічній системності, адже з погляду пізнання, форма терміна, порівняно з його змістом, – річ важлива, але другорядна.

Варто відзначити, що системність термінології залежить від специфіки організації загальноновживаної лексики; у ній є багато з того, що характеризує лексичну систему мови в цілому. На цю особливість звертають увагу К. Андренко, Л. Симоненко, О. Суперанська, А. Косова, А. Капанадзе, В. Лейчик, В. Лотте, Т. Княк, В. Даниленко, А. Герд тощо. Проте принципи

системної організації термінології не збігаються з принципами системності загальновоживаної лексики. Найзагальніший принцип системної організації термінів – це створення взаємооднозначних відповідностей між системою понять (планом змісту) і системою термінів (планом вираження): одне поняття – один знак, один знак – одне поняття. У літературній мові поліваріантність – важлива ознака динаміки лексико-семантичної системи, свідчення багатства її вербальних засобів вираження.

Системність досліджуваної групи лексики, окрім інших критеріїв (множинності елементів, цілісності, входження в систему вищого порядку тощо), можна виявити «по горизонталі», якщо мова йде про зв'язки між синоніпними, однопорядковими елементами, наприклад, про антонімічні чи синонімічні відношення: *вантаж з високим ступенем ризику, пошта з високим ступенем ризику; стерильна зона аеропорту, чиста зона аеропорту, контрольована зона аеропорту; стерильна зона аеропорту – брудна зона аеропорту.*

«Вертикаль» утворюється термінами, що вступають у відношення ієрархічної підпорядкованості: рід – вид, ціле – частина : *транзит – транзит внутрішній, транзит міжнародний; дороги – внутрішньоаеродромні дороги, під'їзні дороги; доріжка – руліжна доріжка – вивідна руліжна доріжка, допоміжна руліжна доріжка, з'єднувальна руліжна доріжка, магістральна руліжна доріжка.*

Стан системної організації термінології залежить від того, яка робота була проведена фахівцями (вони відповідають за логічну системність) та мовознавцями (у їх компетенції лінгвістична системність).

З формального боку, у досліджуваній групі лексики є чимало «недосконаlih» термінів, зокрема таких, що містять підрядні конструкції, дієприкметникові звороти, службові частини мови: *руйнування повітряного судна, що перебуває в експлуатації; багаж, що перевозиться кількома перевізниками; багаж, що супроводжується; бортприпаси (приналежності), що витрачаються; бортприпаси (приналежності), що виносяться; зона обмеженого доступу, що охороняється; критичні ділянки зони обмеженого доступу, що охороняється; тривога, пов'язана із загрозою вибуху.*

У багатьох термінах-словосполученнях вживаються формальні повтори, тавтології: *догляд повітряного судна з метою забезпечення безпеки, обладнання для забезпечення безпеки.*

За структурою в досліджуваній групі термінів виявлено таке співвідношення простих і складених термінів: 12% до 88%.

3-поміж складених термінів домінують двокомпонентні терміни – 37%: *безпека авіації, експлуатант аеродрому, керівник аеропорту, трансферний багаж, трансферні пасажери.* Терміни, структура яких містить три компоненти, становлять 22% : *персонал з авіаційної безпеки, суб'єкт авіаційної діяльності, місце зберігання багажу, зона прямого транзиту, кіберзагрози цивільній авіації;* чотирикомпонентні терміни – 17%: *член екіпажу повітряного судна, керівник провайдера аеронавігаційного обслуговування, тривога, пов'язана із загрозою вибуху, місце стоянки повітряного судна;* п'яти- та більше компонентів – 12%: *уповноважений орган*

з питань цивільної авіації, обладнання для виявлення слідів вибухових речовин, місце чекання пасажирів в контрольованій зоні, критичні ділянки зони обмеженого доступу, що охороняється; критично важлива інформаційна авіаційна система.

Лаконічність – одна з основних вимог до термінів. Можна констатувати той факт, що наразі не ведеться послідовна систематична робота над удосконалення цієї групи лексики. Законотворці не переймаються якістю термінів, які запроваджують у науковий обіг, ігнорують накопичений досвід термінотворення, що існує в Україні.

Умовної формальної та поняттєвої досконалості можна досягти лише внаслідок свідомої роботи з упорядкування термінів: «ідеальна термінологія – це повністю впорядкована система, яка відповідає вимозі: знаючи термін, знаєш місце в системі, знаючи місце в системі – знаєш термін» [4, с.673]. Повторимо думку, що стала аксіоматичною: «ідеальну» термінологію можуть створити фахівців певної предметної сфери у співпраці з мовознавцями, зокрема термінологами.

Список літератури

1. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах. Москва : Высшая школа, 1987. 104 с.
2. Закон України «Про державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації» (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 2 жовтня 2018 року N 2581-VIII, від 20 вересня 2019 року N 124-IX, від 14 січня 2020 року N 440-IX, від 15 грудня 2021 року N 1962-IX). <https://ips.ligazakon.net/document/T171965>.
3. Ковалик І. І. Логіко-лінгвістична проблематика технічної термінології у слов'янських мовах. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 1969. Вип. 6. С.19-24.
4. Юшманов Н. В. Грамматика иностранных слов. *Словарь иностранных слов*. Москва : Наука. 1939. 831 с.